

Länsstyrelsen
Västerbotten

Kulturhistoriska värdebeskrivningar över kyrkomiljöerna i Västerbottens län

Burträsk kyrka, Skellefteå kommun, Västerbottens län

Kyrkomiljön

Burträsk kyrka ligger i centrala delen av samhället och är vackert belägen på en udde i sjön Burträsket. Orten ligger ca 40 km sydväst om Skellefteå, det tidigare sockencentrat. Burträsk bröt sig ur och blev egen socken 1606, men kyrkplatsen har anor redan från 1590-talet då ett kapell byggdes där. Kapellet ersattes av nya träkyrkor 1685 och 1820 när folkökningen gjort de gamla kyrkorna för trånga. Den nuvarande kyrkan, som alltså är den fjärde i ordningen, uppfördes 1947–49, sedan den tidigare nyklassicistiska kyrkan brunnit ned till grunden julen 1945. Söder om kyrkogården fanns tidigare en stor kyrkstad. Den brann ned 1930, och endast tre större kyrkstugekaserner återuppfördes. I anslutning till kyrkogården finns utöver dessa kyrkoherdebostället från 1760-talet (senare ut- och ombyggt), ett modernt församlingshem samt ett hembygdsområde. Kyrkan omges helt av begravningsplatsen, som i de äldre delarna avgränsas av bogårdsmurar från 1840, och i de nyare delarna av ett vitt trästaket samt en häck. Ingångarna till kyrkogården har höga grindstolpar av vitputsat tegel med valmade koppartak, samt svartmålade järngrindar.

Kyrkogården

Den äldsta bevarade och mest värdefulla delen av kyrkogården, från 1820, ligger närmast kyrkan i söder, öster och norr. Delar av den äldsta kyrkplatsen från 1600-talet ingår i området sydvästra del. En del äldre gravar ligger även under kyrkans grund, eftersom den nuvarande kyrkan blev större än de tidigare. Nyare utvidgningar av kyrkogården, från 1940-talet och framåt, finns öster om gravkapellet och längst i norr. Kyrkogården är mestadels plan, och har planterade björkar, rönnar och lindar. Gångarna är grusade, liksom marken närmast kyrkan. Plattgångar finns även i söder och vid det nyaste området i nordost. Närmast öster om kyrkan finns ett område med stort inslag av grusgravar, med eller utan steninramning, samt någon med smidesstaket eller kätting. Här finns många högresta gravstenar. Kyrkoherden Abraham Häggströms liggande gravhäll från 1780, söder om kyrkan, är en av kyrkogårdens äldsta. I de nyare delarna är gravstenarna lägre och resta i gräsmatta. I det nyaste området, från 1969, förekommer rygghäckar.

Gravkapellet, som sedan 2007 kallas Sankta Cecilias kapell efter musikernas skyddshelgon, är beläget ca 40 m öster om kyrkan. Det uppfördes 1918 i klassicistisk stil efter ritningar av lokala inspektorn J.A Lundström, men är tillbyggt i öster 1975. Gravkapellet anpassades vid sitt uppförande efter den befintliga 1820-talskyrkan och minner därför om kyrkplatsens kontinuitet. Ekonomibygnaden nordost om kyrkan uppfördes 1968.

Kyrkan

Efter att ha sett både kyrkstaden och kyrkan brinna ned till grunden under loppet av knappt två decennier ville burträskborna att den nya kyrkan skulle byggas i tegel, men korsformig som de tidigare kyrkorna, i vit kulör och på samma plats. Stockholmsarkitekten Bengt Romare fick uppdraget att rita Burträsk's nya kyrka efter en arkitekt-tävling. Bland Romares övriga verk märks flera andra kyrkor och kyrkorestaureringar, men även museibyggnader i bart tegel som Historiska museet i Stockholm och Västerbottens museum i Umeå. Det bara teglet känns även igen inne i Burträsk kyrka. Materialet till både kyrkan och inredningen hämtades från trakten; teglet från Gamla Falmarks tegelbruk och träet från skogarna runt Burträsk. Inredningen tillverkades av en lokal snickerifirma efter arkitektens ritningar.

Den nya kyrkan fick imponerande stora dimensioner; 40 m lång, 35 m bred och 18 m hög (invändigt 13 m) – vilket gör kyrkan till en av stiftets största. Med sitt sidoställda 50 m höga torn syns kyrkan från långt håll och dominerar hela landskapet när man närmar sig Burträsk från Skellefteå. Från den breda korsformiga planen sticker några lägre byggnadsdelar ut mellan korsarmarna, inrymmande sakristia, läktartrappor samt elcentral. Kyrkan är utvändigt spritputsad och ljusgrå. Fönstren är höga, smala och spetsbågiga, samt grupperade tre och tre, med ett högre fönster i mitten. Den östra korväggen saknar fönster. Även entrédörrarna mot väster är tre till antalet och insatta i tre spetsbågiga nischer där den mellersta är högst. Ett karaktärsfullt drag är det branta valmade sadeltaket med sitt djupa och dekorativt inklädda taksprång, som ligger som en hatt över den relativt slutna byggnaden. Ursprungligen var taket täckt av brädspån, men 1975 byttes detta av underhållsmässiga skäl mot skiffer, som har mönsterlagts med ljusa och mörka skifferplattor. De lägre byggnadsdelarna med flackt tak har sedan 1964 taktäckning av koppar. Förutom bytet av takmaterial är kyrkan i stort sett oförändrad utvändigt. Den har drag av både gotik (främst fönstren) och modernism.

Genom det rymliga vapenhuset kommer man in i kyrkorummet från väster. Den enskeppiga kyrksalen har breda korsarmar och väggarna täcks av bart tegel med varierande mörk bränning. Dominerande blickfång är de kryssvälvda valven, de långa bänkkvarteren och östväggens altarfresk. Valvkapporna är vitputsade medan teglet i valvbågar och ribbor har lämnats synligt, vilket tydliggör valvens konstruktion. Valv-anfangen avslutas nedåt med slutstenar i granit. Golvet är lagt med ljusgrå kalkstensplattor i mittgång och sidogångar, men med eklamellparkett under bänkkvarteren. Den öppna bänkinredningen av kvistfri furu har rektangulära gavlar och är behandlade med brunpigmenterad oljelasyr. Samma behandling har läktarbarriärerna, predikstolen, läktarorgeln och kyrkans innerdörrar. Detta ger en fin enhetlighet. Överhuvudtaget präglas kyrkan av hög materialkvalitet.

För kyrkorummets karaktär är den ursprungliga träinredningen, färdigställd 1952, av stor betydelse. De tre läktarbarriärerna och predikstolskorgen har en likartad utformning, med profilerad panel som är grupperad tre och tre samt med kartuschformad avslutning nedåt. Den femkantiga predikstolen med ljudtak i form av strålsol är tillsammans med de karaktärsfulla armaturerna och läktarorgeln måhända de tydligaste exponenterna för kyrkans modernism. Särskilt bör även altarfresken av konstnären Lennart Segerstråle nämnas. Målningen har en genomtänkt teologi och innehåller en hel del symbolik, bl.a. har konstnären använt olika kulörer på Judas, övriga människors respektive Jesu och änglarnas glorian, som en gradering av deras helighet. Fresken är

placerad i tre nischer, grupperade på samma sätt som kyrkans fönster med en hög spetsbågad nisch i mitten, flankerad av två lägre.

Interiören har genomgått få förändringar sedan byggnadstiden. De största synliga förändringarna i kyrkorummet genomfördes 1987–88, ett par år innan kyrkan utvaldes som särskilt skyddad enligt 4 kap 4 § Kulturminneslagen. Då togs bänkarna längst bak i kyrkan bort. Likaså togs tre bänkrader och en bänkskärm bort i södra korsarmen, för att inrymma en ny kororgel och en körplats med lösa stolar. Man såg även över värmeanläggningen och elinstallationerna från 1949. Elvärme hade installerats 1971, men nu bytte man bänkvärmarna.

Kyrkan har hög klass på sina musikinstrument och akustiken för musik är god. Den rymliga och vackra kyrkan är därigenom en stor tillgång för Burträsk också som uppskattad konsertlokal. Läktarorgeln från kyrkans byggnadstid är en pneumatisk orgel med romantisk mjuk intonation från Hammarbergs orgelbyggeri, Göteborg. Nuvarande kororgeln, från Septima orgel AB, har en mer traditionell barockklang och tillkom 1988. Den används mycket som bruksorgel. Under 2006 installerades en orgeldator som kopplar ihop de båda orglarna och ger organisten stora möjligheter till kombinationer och samkörning av orglarna. I kyrkan finns även en Steinway-flygel.

Församlingen förvaltar många äldre föremål, som räddades vid kyrkobränden. Enligt muntlig tradition ska bl.a. skåpet i brudkammaren ha stått i någon av Burträsk's äldre kyrkor.

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Kyrkplatsen i Burträsk har under de senaste 400 åren varit sockencentrum. Trots att såväl äldre kyrkor som kyrkstad har brunnit ned visar sig denna långa kontinuitet fortfarande på många sätt. I kyrkans närhet ligger den äldre kyrkoherdebostaden och det samhälle som utvecklades som centralort för omgivande byar. Begravningsplatsen har tydliga årsringar med sina grusgravar och äldre gravanordningar närmast kyrkan och andra tidskaraktärer längre bort. Gravkapellet i klassicistisk stil påminner om den tidigare kyrkan som den vid sitt uppförande 1918 anpassades efter. Den nuvarande kyrkan från 1949 byggdes likaså på traditionellt sätt – liksom de tidigare – korsformig och enbart som kyrka. Vid denna tid hade man annars börjat integrera församlingslokaler i kyrkobyggnaden. Kyrkans enorma storlek gör att man inser att detta redan var ett välbefolkat sockencentrum när den uppfördes.

Stilmässigt visar kyrkan en blandning av traditionalism och modernism. Korsformen, orienteringen mot öster, de spetsbågade grupperade fönstren och nischerna, trapptornen samt inte minst de stämningsskapande valven för tankarna tillbaka mot den medeltida gotiska katedralen. Den okonventionella sidoplaceringen av tornet, fasadens stilrena yttre, takfotens starka utkragning, samt inredningens enkla utformning hör däremot snarare hemma i modernismen. Därutöver finns inslag av nationalromantik i materialvalen och den höga materialkvaliteten.

Kyrkan står idag som ett monument över den hantverksskicklighet som kännetecknade bygdens folk under tidigare generationer. De olika stildragen samsas på ett mycket fint sätt, och tack vare att kyrkan i sin helhet är så oförändrad upplevs kyrkorummet både

som stämmingsfullt och autentiskt. Stilblandningen mellan modernism och gotik samt kyrkans monumentala storlek gör den unik i stiftet.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkomiljön och byggnaderna

- Kyrkplatsens betydelse som sockencentrum och dess långa kontinuitet bakåt i tiden är utläsbar både genom begravningsplatsen, gravkapellet, kyrkan och närmaste omgivningen. Den äldre delen av kyrkogården har stort inslag av grusgravar och värdefulla gravvårdar.
- Stilmässigt har kyrkan, med sin blandning av modernism och tillbakablickande gotik, ingen motsvarighet i stiftet. Utvändigt är enda större förändringen takmaterialet.
- Interiören är mycket välbevarad och stämningsskapande med sina medeltidsinspirerade kryssvalv och enhetliga träinredning. Den modernistiska inredningen är det starkaste kännetecknet på kyrkans tillkomsttid. Kyrkan präglas av hög materialkvalitet.
- Den symbolladdade altarfresken är ett dominerande blickfång i kyrkan och har ett konstnärligt värde.
- Kyrkan har också ett särskilt bruksvärde som rymlig konsertlokal, eftersom akustiken för musik är god och kyrkans instrument håller hög klass, i synnerhet läktarorgeln.
- Församlingen förvaltar en mängd äldre föremål, som räddades vid kyrkobranden och förmedlar kontinuiteten till de tidigare kyrkorna i Burträsk.

Litteratur- och källförteckning

Bebyggelsehistorisk tidskrift. Övre Norrlands kyrkor. Nr 22, 1991. Uppsala 1992.

Begravningsplatsinventeringen 1979–1983. Inventeringsblanketter i Länsstyrelsens arkiv.

Carlsson, Henrik. *Kyrkor i Burträsk förr och nu. Burträsk 1982.*

Eriksson, Birger. *Burträsk kyrkor. (stencil förmedlad av församlingen)*

Flodin, Barbro. *Kyrkobyggnader 1760–1860. Del 3. Övre Norrland. Stockholm 1991. (Om Burträsk tidigare kyrkor)*

Gipe, Jonas. *Burträsk. En sockenkrönika fram till omkring 1870.*

Hållén, Agneta. *Nya svenska kyrkor. Del III, Norrland. Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 1998.*

Vård- och underhållsplanen för Burträsk kyrka. Västerbottens museum 2004.

www.wikipedia.se (Burträsk kyrka)

Inventeringsdatum: 2010-05-18

Ansvar karaktäristik och bedömning: Annika Lindberg, Historiska Hus AB och Andreas Grahn, Länsstyrelsen Västerbotten. Texten fastställd i feb 2012.

Rapport: Andreas Grahn

Burträsk kyrka, Skellefteå kommun, Västerbottens län

Burträsk blev egen socken 1606, men kyrkplatsen har anor redan från 1590-talet då ett kapell byggdes på platsen. Kapellet ersattes av nya träkyrkor 1685 och 1820 när folkökningen gjort de gamla kyrkorna för trånga. Julen 1945 brann den nyklassicistiska 1800-talskyrkan ned till grunden. Efter detta trauma ville Burträskborna att den nya kyrkan skulle byggas i tegel, men korsformig som de tidigare och på samma plats. Arkitekten Bengt Romare fick uppdraget att rita kyrkan efter en arkitektävling. Materialet till kyrkan och inredningen hämtades från trakten. Kyrkan har drag av både nygotik, modernism och nationalromantik (invändigt). Den fick imponerande dimensioner (jfr med lastbilen parkerad till vänster om kyrkan). Den del av kyrkogården som ligger mellan kyrkan och gravkapellet är äldst, från 1820. Nyare delar finns öster om gravkapellet och längst i norr. Kyrkstaden söder om kyrkogården brann ned 1930. Nya tider hade kommit med mindre behov av övernattningsmöjligheter och endast tre större kyrkstugekaserner återuppfördes (söder om Kyrkogatan). Satellitbilden hämtad från www.maps.google.se, 2010-05-17

Kyrkplatsen ligger mycket naturskönt vid en udde i sjön Burträsket. Landskapet domineras helt av kyrkan med sitt 50 m höga torn när man närmar sig Burträsk från Skellefteå. De röda byggnader som skimtar i bildens högerkant är kyrkstugekasernerna.

Burträsk kyrka, Skellefteå kommun, Västerbottens län

De djupa kassettindelade taksprången och valmade taken är ett viktigt karaktärsdrag för kyrkan. Ursprungligen var kyrktaket täckt av tjärat brädspån. Detta byttes ut mot skiffer 1975 av underhållsmässiga skäl. I övrigt är kyrkan i stort sett oförändrad utvändigt. Gravkapellet uppfördes 1918 och är med sin klassicistiska utformning en länk till den tidigare 1800-talskyrkan, som det anpassades till.

På kyrkogården kan man tydligt avläsa kyrkplatsen kontinuitet bakåt i tiden genom gravkvarterens olika tidskaraktär. Sydost om gravkapellet är gravvårdarna från 1940-talet och framåt. Gravkapellet tillbyggdes 1979.

Den äldsta kvarvarande kyrkogården öster om kyrkan, fr.o.m. 1820-talet, har stort inslag av grusgravar, med och utan steninramning. Inramningar med smidesräcke och kättingar förekommer också. Gravvårdarna är varierande, men främst resta. Delar av den äldsta kyrkplatsen från 1600-talet ingår i områdets sydvästra del.

Burträsk kyrka, Skellefteå kommun, Västerbottens län

Det korsformiga och valvslagna kyrkorummet imponerar med sin rymd, storlek och enhetlighet. Valvkapporna är vitputsade, men i övrigt är teglet synligt på väggarna. Golven är lagda med ekparkett under bänkkvarteren, medan övriga ytor täcks av kalksten. De långa bänkraderna och all annan inredning av trä från bygden är mycket betydelsefulla för kyrkans karaktär och autenticitet.

Kyrkan har många traditionella drag, men modernismen kommer fint till uttryck i armaturerna och orgelfasaden, som båda är betydelsefulla delar av kyrkans helhet.

Burträsk kyrka, Skellefteå kommun, Västerbottens län

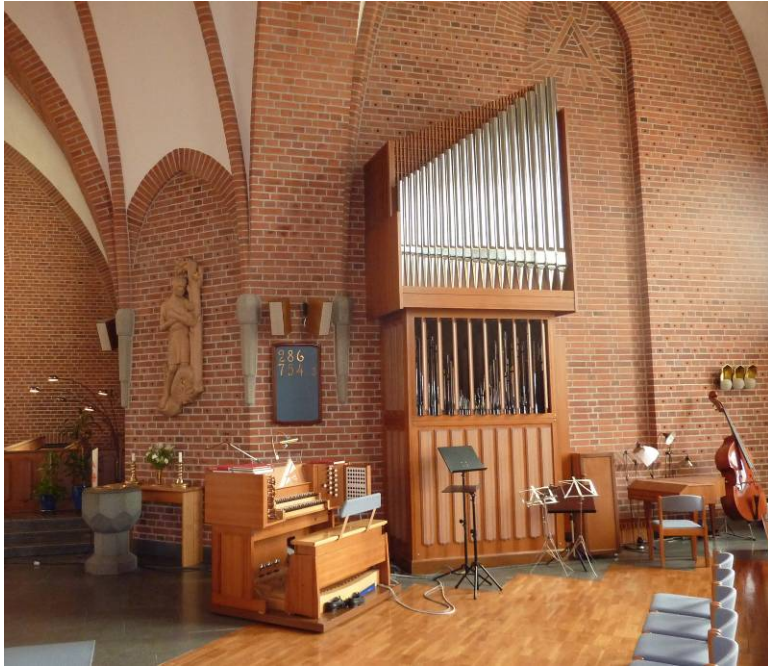

Altarfresken är målad av den finlandssvenske konstnären Lennart Segerstråle, flitigt anlitad i finländska kyrkor samt en del utomlands. Han biträdades i arbetet av den finländska konstnärinnan Mirjam Vainio. Det vänstra fältet skildrar Jesu kamp i Getsemane, det högra fältet korset med den sörjande Maria samt gravläggningen. Mittfältet visar på den uppståndne Kristus och människans väg fram till mötet med honom. Målningen har en genomtänkt teologi och innehåller en hel del symbolik, bl.a. har konstnären använt olika kulörer på gloriorna – ljusgul runt Kristus och änglarna, röd runt människor, svart/slocknad runt Judas – som en gradering av deras helighet.

Utformningen av predikstolskorgens front och läktarbarriärerna är snarlik. Den kvistfria träinredningen med sin brunpigmenterade oljelaserade yta återkommer i allt snickeri i kyrkan, alltifrån dörrar och bänkar till predikstol, ambo, orglar m.m. Valvbågarna avslutas nedåt med konsoler av granit. Bakom bänkarna på bilden står ett löst spelbord som gör det möjligt att spela läktarorgeln från koret.

Burträsk kyrka, Skellefteå kommun, Västerbottens län

Ovan, vänster: Kyrkan har hög klass även på sina musikinstrument och akustiken för musik är god. Den rymliga och vackra kyrkan är därigenom en stor tillgång för Burträsk också som uppskattad konsertlokal. Läktarorgeln från kyrkans byggnadstid är en pneumatisk orgel med romantisk mjuk intonation från Hammarbergs orgelbyggeri, Göteborg. Nuvarande kororgeln, från Septima orgel AB, har en mer traditionell barockklang och tillkom 1988. Den används mycket som bruksorgel. I kyrkan finns även en Steinway-flygel. I den södra korsarmen har flera bänkrader tagits bort för att ge plats för musik och kör. Ovanför dopfunten till vänster syns en dopskulptur som snidades 1956 av konstnären Yngve Andersson. Han använde trä från 1700-talet.

Ovan, höger: Kyrkan präglas av fina detaljer och hög kvalitet i material och utförande. I nischerna på vardera korsarmen finns mönstermurningar föreställande ett monogram med Alfa och Omega med strålgång, respektive en triangel med strålgång, båda vanliga symboler för Gud. Radiatorskydd i form av elegant smide, med ljusstakar i fönstren.

De stilrena läktarfronterna i trä och de modernistiska armaturerna är karaktärsskapande inslag i dagens kyrkorum. Dopfunten till höger kommer från Burträsk gamla kyrka och får exemplifiera den stora mängd äldre föremål som församlingen har i förvar och som ger en kontinuitet bakåt, till ortens tidigare kyrkor.